

İSLAM EKONOMİSİNİN BİR ÖNCÜSÜ OLARAK İBN HALDUN

Ibn Khaldûn as a Pioneer of Islamic Economics

Rodney WILSON*

Çev.: İbrahim Halil İNAL**

Özet

Bu makalede, İbn Haldun'un ekonomi konusundaki görüşleri, tarih felsefesi ve kültür alanında (*iber* teorisi) ortaya koyduğu fikirler ele alınmaktadır. İbn Haldun, İslam dünyası dışında da tanınan ve eserleri okunan bir bilim adamıdır. Kendisi hayatı boyunca politikayla ilgilenmiş ve hatta politik aktiviteleri dolayısıyla hapis cezasına çarptırılmış bir alimdir. O *Mukaddime*'sinde, tarihi olayları nasıl anlamamız gerektiği konusunda teoriler ortaya koymuş, devletlerin yükseliş ve çöküş aşamalarını izah etmeye çalışmıştır. İbn Haldun'un modern ekonomi ilmine katkısı iş devinimleri teorisi, devletin ve özel sektörün rolü, etik değerlerle ekonomik aktivite arasındaki ilişki konularında olmuştur. İbn Haldun'un ekonomi alanındaki görüşleri günümüzdeki klasik ve neo-klasik ekonomistlerin bazı önemli fikirlerinin bir sentezi olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler

İş devinimi teorisi, tarih felsefesi, Mukaddime, kültür, etik değerler-ekonomi ilişkisi, iber.

Giriş

14. yüzyıl İslam filozofu ve tarihçisi İbn Haldun İslam ekonomisi düşüncesinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.¹ Onun daha sonraki müslüman

Abstract

In this article, the idea of Ibn Khaldun about economy, the philosophy of history were examined. He ideas spread well beyond Islamic world. Throughout his life, he was involved in politics and due to his political activities he was imprisoned. In his *Muqaddima*, he put forward theories about how to understand historical events and to understand the process of the emergence and decline of the civilizations. As for economics, his main contribution is the business cycle theory. He also tried to explain the role of the state, private sector and the relationship between ethical values and economic activity. His ideas about economy can be seen as a synthesis of some of the crucial ideas of classical and neo-classical economists.

Key Words

Business cycle theory, philosophy of history, Muqaddima, culture, the relationship between ethical values and economic activity, iber.

Introduction

The fourteenth century Islamic philosopher and historian, Ibn Khaldûn, made a substantial contribution to the development of Islamic economic thought.¹ His influence on latter Muslim

* Prof., Durham Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsü

** Yrd.Doç.Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinden bazı seçme bölümler ekonomi tarihçisi Charles Issawi tarafından konularına göre tasnif edilerek tercüme edilmiştir. Bkz. *An Arab Philosopher of History*, John Murray, London 1950. Kitabın üçüncü bölümünde (s. 71-86) İbn Haldun'un ekonomi hakkında söyledikleri ele alınmaktadır. İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinin tamamının İngilizceye tercümesi üç cilt halinde Franz Rosenthal tarafından yapılmıştır: Franz Rosenthal: *Ibn Khaldun, The Muqaddimah: An Introduction to History*, Princeton University Press, 1958. Muhtasar bir İngilizce tercüme N. J. Dawood tarafından yapılmış ve Princeton University Press tarafından 1967'de yayınlanmıştır. Bu tercümenin 5. bölümünde *Muqaddime*'deki ekonomiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. *Mukaddime*'nin tamamının üç cilt halinde Fransızca'ya tercümesi M de Slane tarafından yapılmış ve *Les Prolégomènes d'Ibn Khaldoun* adı altında Librairie Orientaliste Paul Geuthner yayınları arasında Paris'te 1934 yılında yayınlanmıştır. *Mukaddime*'de yer alan ekonomiyle ilgili konular bu tercümenin 1. ve 2. ciltlerinde yer almaktadır.

* Professor, University of Durham Institute for Middle Eastern and Islamic Studies. Elvet Hill Road Durham DH1 3TU. Office: + 44 191 334 5675 Fax: + 44 191 334 5661 Mobile: + 44 776 877 4576 www.durham.ac.uk/imeis

¹ Selections from the *Prolegomena* of Ibn Khaldûn have been translated into English by the economic historian, Charles Issawi, and organised by subject and topic. See Charles Issawi, *An Arab Philosopher of History*, John Murray, London, 1950. Chapter 3 concerns Ibn Khaldûn's economic writings, pp. 71-86. A complete translation of Ibn Khaldûn's *Prolegomena of History* into English in 3 volumes has been undertaken by Franz Rosenthal: *Ibn Khaldûn, The Muqaddimah: An Introduction to History*, Princeton University Press, 1958. An abridged English version was produced by N. J. Dawood for Princeton University Press, 1967. Chapter 5, pp. 297-333 provides a translation of much of the economics material. A complete translation of Ibn Khaldûn's *Prolegomena of History* into French in 3 volumes has been made by M de Slane, *Les Prolégomènes d' Ibn Khaldoun*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris, 1934. The economic writings are in volumes 1 and 2.

düşünürler üzerindeki etkisi St. Thomas Aquinas'ın Hristiyanlıkta ve Rabbi Moshe İbn Meymun'un Yahudilikte sahip olduğu etkiyle mukayese edilebilecek boyutlardadır. İbn Haldun, yaşadığı dönemdeki siyasi olaylarda taraf olmuş bu yüzden hapisle cezalandırılmıştır. O 14. yüzyılda batılı Müslüman devletlerle Hristiyan İspanya arasındaki gerginlikte müslüman çıkarlarını temsil etme görevini üstlenmiş fakat bu yöndeki gayretleri müslüman dindaşları tarafından her zaman kabul görmemiştir.

Modern terimlerle konuşacak olursak, İbn Haldun, iş çevirimi teorisi ve devletin rolüyle ilgilenen bir makro-ekonomist olarak kabul edilebilir. İbn Haldun'un asıl hedefi, ekonomi ve politik hayata uygulanabilecek bir kültür bilimi geliştirmek suretiyle, tarihi olayları sırf tasvir değil onları izah edebilmektir. Onun yaklaşımı sosyal bilimci yaklaşımıydı ki buna göre yapılması gerekeni tarihi olayları bir veri olarak görmek ve bu olayların arkasında yatan ve ortaya çıkışlarını belirleyen genel yasaları tespit etmektir.

İbn Haldun'un Yaklaşımı ve Metodolojisi

Muhsin Mehdi'nin de belirttiği gibi, İbn Haldun'un düşüncesinde temel kavram *iber* kavramıdır. Bu terim hem Arapçada hem de İbrani'de geçmek, içinden geçmek, ötesine geçmek gibi anlamlara gelmekte olup genellikle nehri geçmek anlamıyla ilişkilendirilir.² İbn Haldun *iber* terimini iki anlamda kullanmaktadır: Bunlardan birinci anlama göre, *iber*, zahirde görülen tarihi olaylarla bunları belirleyen görünmeyen nedenler arasındaki köprü ya da irtibat anlamına gelir. İkinci anlama göre ise *iber*, ilahi ve tabii varlıklara dair ve onların ne olduğu hakkında mevcut yaygın kanaatler arasında irtibat/köprü anlamına gelir. İbn Haldun'un felsefe araştırmalarında ortaya koymaya çalıştığı şey işte bu köprü ve onun etrafındaki alandır. Onun düşüncesinin merkezinde, tabii varlıklar olan insanların kendi aralarındaki ilişkileri demek olan kültür yer alır. Onun anlayışında İslam kültürü de, kendilerini Allah'a adamaya hazır insanlar olan müslümanların aralarındaki sosyal ilişkiler demektir. Bu inananlar sayesinde ki ilahi/kutsal olan kültüre ve tarihe müdahil olmaktadır. Allah'ın yaptıklarının hikmetini anlayabilmek ve gizli anlamlarını öğrenmek için, ekonomik muameleleri de dahil olmak üzere onların fiillerini tarafsız bir şekilde araştırmak gerekir.

İbn Haldun Kur'an'ı olduğu kadar Ahd-i Atik'i de anladığı; müslüman filozofları bildiği kadar Yunan filozoflarından ve özellikle de Aristo'dan haberdar olduğu içindir ki çok geniş çevrelerde ilgi görmüş ve eserleri okunmuştur. Tunus'daki doğum yerinden

scholars has been considerable, comparable to that of St Thomas Aquinas in the case of Christianity, or Rabbi Moshe ben Maimon, Maimonides in the case of Judaism. İbn Khaldûn was very involved in the political events of his day and suffered imprisonment. He represented Muslim interests in the conflicts between the western Muslim states and Christian Spain in the fourteenth century, but his efforts were not always appreciated by his co-religionists.

In contemporary terms İbn Khaldûn could be categorised as a macroeconomist, concerned with the business cycle and the role of the state. İbn Khaldûn's main aim was to explain rather than merely describe history, through the development of a science of culture, which could be applied to both economic and political life. His approach was that of the social scientist, with the historical events treated as the data, the objective being to discover the general laws that lay behind the events, and ultimately determined them.

The approach and methodology of İbn Khaldûn

As Muhsin Mahdi points out the crucial concept was that of *ibar* which in both Arabic and Hebrew means passing on, over, through or beyond, usually relating to a river crossing.² The notion of *ibar* was applied by İbn Khaldûn in two senses. The first was the bridge or link between the external events of history and internal determinants of those events. The second was the bridge between the commonly accepted opinions about, and the true nature of, divine and natural beings. It is the bridge and the terrain around it which İbn Khaldûn seeks to explore in his philosophical investigation. Culture is at the core, this being defined by the social interactions of men as natural beings. Islamic culture is in turn defined by the social interaction of Muslims, men who are prepared to submit themselves to the will of God. It is through such believers that the Divine enters culture and human history. To understand the work of the Allah, it is necessary to study objectively the actions of man, including economic transactions, to find the inner meaning.

İbn Khaldûn was widely read, with an understanding of the Old Testament as well as the Koran, and a knowledge of Greek writers, particularly Aristotle, as well as earlier Muslim scholars. From his birthplace in Tunis, he had travelled to Granada and Cairo, and played a significant role in politics in both North Africa and Moorish Spain. It

² Muhsin Mehdi, *İbn Khaldun's Philosophy of History*, George Allen and Unwin, London 1957. s. 65-66.

² Muhsin Mahdi, *İbn Khaldun's Philosophy of History*, George Allen and Unwin, London, 1957, pp. 65-66.

Gımata ve Kahire'ye seyahatler yapmış ve hem Kuzey Afrika ve hem de Mağrip-İspanya politikasında önemli roller oynamıştır. İbn Haldun'un tarihi gerçeklere saygı fikri ve deneysel gözlemlerden genel yasalar çıkarma gayesine matuf tündengelelim metodu Aristo'dan mülhemdir. Aristo gibi Onun da, sorduğu etik ve ahlaki soru gelir sağlayan ne tür aktivitelerin övgüye layık ve meşru olduğu sorusudur. Bu soruya verilecek cevap basitçe dogmatik izahlarla geçiştirilmemeli, aksine akli çözümlerlemlerden oluşmalıdır.

İbn Haldun'un iktidarları altında yaşamak zorunda kaldığı baskıcı rejimler bu türden akıl yürütme sorgulamaları teşvik etmiyorlardı. Bu yüzden ki daha önce de politik olaylara karıştığı ve hapis yatdığı için, İbn Haldun'un kullandığı terminoloji ve öğrettiği şeyler hususunda son derece dikkatli olması gerekiyordu. Tıpkı Ortaçağ Hristiyan bilim adamları gibi, İbn Haldun da tündengelelim metoduna çok az başvurmuştur. Bu durum Onun araştırma metodunun Aristodan çok Platon'dan kaynaklanmış olmasıyla izah edilebilir. Aristo'nun *Politika'sı* ya da *Nicomachaeen Ethics* adlı eseri Arapçaya (*Kitabu's-siyase*) olarak tercüme edilmişti ve İbn Haldun'un bu esere yaklaşımı daha önceki İslam filozofları İbn Sina ve İbn Rüşd'ün yaklaşımıyla paralellik arz ediyordu.³

İbn Haldun'un Ekonomi-Politigi

İbn Haldun'un ekonomik hayatla ilgili görüşü Onun siyasi sistem ve iktidarın rolü konusundaki görüşleriyle yakından ilgilidir. İbn Haldun aslında ekonomi ve politikayı birbirinden ayrı alanlar olarak değerlendirmez; tıpkı çok daha önemli gördüğü kültür ilmi konusunda olduğu gibi.⁴ İbn Haldun iki farklı ekonomi türünü karşılaştırmaktadır: Bunlardan birincisi hayvan bakıcılığı, çiftçilik ve avcılık gibi belli başlı üretim biçimlerinden oluşan ilkel ekonomik yapı; ikincisi ise endüstri ve ticaretin söz konusu olduğu türdür ki İbn Haldun buna medeni ekonomik aktivite adını vermektedir.⁵ Medeni diye isimlendirilen ekonomik safha şehirlerde görülür ve burada alışverişlerde para kullanılır. Yine bu ekonomik safhada ince sanatlar, beceri ve teknikler gelişmiştir. En kabiliyetli insanlar açısından, şehir çalışmak için cazip hale gelir. Şehir ne kadar müreffeh ve cazibe merkezi olursa, buraya gelecek olan kabiliyetli insan sayısı da o derece fazla olur. Yöneticiler şehirde güvenliği garanti ederler ve etkin bir bürokrasi tarafından uygulanan sürekli ve tutarlı yasalar

was from Aristotle that Ibn Khaldūn developed his respect for historical facts, and the inductive methodology of trying to derive more general laws from empirical observation. As with Aristotle the question posed by Ibn Khaldūn was moral and ethical: what sort of income generating activity was it honourable and legitimate for men to undertake? The question was to be answered, however, by reasoned enquiry, rather than simply through dogma.

The politically oppressive regimes under which Ibn Khaldūn had to live did not encourage such enquiry. For this reason Ibn Khaldūn had to be careful in his use of language, as well as in his teaching, as he had already experienced imprisonment due to political involvement. Like European medieval Christian scholars, Ibn Khaldūn made little use of deductive logic, which may be explained by the fact that his methods of enquiry were derived from Aristotle rather than Plato. Aristotle's *Politics*, the *Nicomachaeen Ethics*, had been translated into Arabic (*Kitāb al-siyāsa*) and Ibn Khaldūn's treatment is in the tradition of earlier Muslim scholars, notably Avicenna and Averroes.³

Ibn Khaldūn's Political Economy

Ibn Khaldūn's view of economic life is closely connected with his ideas of political order and the role of the state. Indeed he did not identify economics or politics as separate disciplines, such was his concern with the overriding science of culture.⁴ Two different types of economy are contrasted, the primitive which consists of primary modes of production such as farming, animal husbandry and hunting, and the civilised which involves trade and industry.⁵ Civilised economic activity is conducted in cities, where money is used for exchange, and elaborate arts and skills flourish. The most talented people are attracted to cities to work, and the more prosperous and attractive the city, the greater the talent attracted. The ruler guarantees security in the city, and an environment conducive to economic activity, with certain and consistent laws administered by an efficient bureaucracy. The ruler's spending provided the demand which keeps the artisans and traders in business. In contrast in primitive rural areas, security cannot be guaranteed, and economic

³ a.g.e., s.158.

⁴ Joseph J. Spengler, "Economic thought of Islam: Ibn Khaldun", *Comparative Revue d'Histoire Economique et Sociale*, c. 6. 1913, s. 409 vd.

⁵ R. Maunier, "Les idées économiques d'un philosophe arabe au XIV siècle, Ibn Khaldūn," *Revue d'Histoire Économique et Sociale*, cilt. 6, 1913, s. 409 vd..

³ Ibid., p. 158.

⁴ Joseph J. Spengler, "Economic thought of Islam: Ibn Khaldūn," *Comparative Studies in Society and History*, vol. 6, 1963-64, pp. 285-286.

⁵ R. Maunier, "Les idées économiques d'un philosophe arabe au XIV siècle, Ibn Khaldūn," *Revue d'Histoire Économique et Sociale*, vol. 6, 1913, p. 409ff.

sayesinde ekonomik aktiviteye uygun zemini hazırlanmış olurlar. Yöneticilerin harcamaları, zanaatkarların ve tüccarların işlerini devam ettirmelerini sağlayan şeyi, talebi doğurmuş olur. Bu tür bir ekonomik yapının aksine ilkel kırsal bölgelerde, güvenlik garanti edilemez ve ekonomik faaliyetler son derece tehlikeye maruz bir görünüm arz ederler.

Güçlü devlet korumasının olduğu yerde ihtislaşma ve iş bölümü mümkündür. Zira böyle durumlarda, zanaatkarlar ücretlerinin ödeneceğinin, tüccarlar da taleplerinin karşılayacağını farkındadırlar.⁶ Mübadele, düzenli ölçü ve tartı kontrollerini yapan devlet bürokrasisi tarafından yerine getirilmekte ve ticaret hukuku sıkı fakat adilane uygulanmaktadır. Devletin bina ve bayındırlık işlerine girmek suretiyle ortaya koyacağı talep, fiyatlarda yükselme eğilimine yol açacaktır. Fakat makul bir enflasyon seviyesi, şehir dışındakilerin yükselen maaşların artmasıyla birlikte şehre akın etmesine sebep olacağından, bu durum ekonomik aktiviteyi canlandıracak bir şey olarak görülür. Dahası, zenginliğin artmasıyla beraber, lüks tüketim mallarının fiyatı da artar -ki buna ihtiyaçtan fazla gıda tüketimi örnek gösterilebilir- ve bu giderek artan fiyat farkı, daha yüksek kalitede ürünlerin ortaya konulması için sanatkarlıkların ekstra gayret göstermesini gerektirir ve iş bölümünü teşvik eder.⁷ İbn Haldun, talebin gelir esnekliği kavramının (the income elasticity of demand) ve enflasyonla ilgili makro-ekonomik teorilerin ortaya konulmasından altı asır önce yaşamış olabilir; fakat, Granada, Tunus ve Kahire'yi baz alarak yaptığı kompleks ekonomik tahliller, Onun bu teorileri önceden öngördüğünü göstermektedir.

İdareciler ve onun etrafındakiler ayrılığa düşmez ve bürokrasi yolsuzluktan uzak durursa, o şehrin zenginliği kendisine yeter. Bununla birlikte, İbn Haldun iş devinimi teorisini geliştirmiştir ki bu teoriye göre, yönetici ve bürokratlar şehrin maddi zenginliklerinin cazibesine kapılarak yolsuzluğa bulaşır. Yöneticiler ve etrafındakiler lüks hayat tarzlarını devam ettirebilmek için, çoğunlukla keyfi bahanelerle, vergileri artırırlar. İşte vergilerin ve ekonomik sistemin giderek adaletsiz bir hal alan bu yapısı, en kabiliyetli insanları başka şehirlerde iş aramak için gitmek zorunda bırakırken diğerleri ise artık bu şehirde toplum yaran için çalışma şevki ve arzusunu yitirmiş olurlar. Sonuç olarak, şehir ve o şehrin medeniyeti çöküşe geçer ve muhtemelen işgalciler tarafından ele geçirilir. Bu işgalciler barbar ve kırsal kesimden olabileceği gibi, yöneticileri daha güçlü ahlaki gayelere sahip daha büyük şehirlerden

activity is more precarious.

Under strong state protection, specialisation and division of labour are possible, as artisans will know that they will be paid, and that the traders can meet their demands.⁶ Exchange is facilitated by state bureaucrats carrying out regular checks of weights and measures, and commercial laws are applied in a rigorous but fair fashion. Demand generated by the state as it commissions building programmes and public works tends to raise the price level, but moderate inflation is seen as a stimulus to economic activity, as those outside the city attracted by the increasing money wages. Furthermore the price of luxury goods may rise by more than necessities such as basic foodstuffs with increasing prosperity, and this increasing price differential encourages further artistic effort in the production of high quality goods and even greater specialism.⁷ İbn Khaldûn may have lived six centuries before the concept of the income elasticity of demand was derived, and macroeconomic theories of inflation devised, but his sophisticated economic analysis, based on his observations in Tunis, Granada and Cairo, anticipates the development of such concepts.

The prosperity of the city is self sustaining, as long as the ruler and those around him are not divided, and the bureaucracy remains free from corruption. İbn Khaldûn develops a theory of the business cycle however, where the ruler and the bureaucracy become corrupted by the material prosperity of the city. Taxes are raised, often in an arbitrary manner, to finance the luxury consumption of the ruler and the court circle. It is these taxes, and the increasingly unfair nature of the economic system, which drives the most talented away to work in other cities, while those who remain are no longer strongly motivated to strive for the common good. As a consequence the city and its civilisation goes into decline, and is perhaps overrun by invaders, either from the primitive countryside, or from other more powerful cities where the rulers have a stronger moral sense of purpose.⁸

İbn Khaldûn's Contribution to Business Cycle Theory

A modern economist analysing the writing of İbn Khaldûn might suggest his major contribution was to business cycle theory. Mark Blaug, who is

⁶ Dieter Weiss, "İbn Khaldun on economic transformation," *International Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 27, 1995, pp. 29-37.

⁷ Muhsin Mehdi, *ag.e.* s. 218; Charles Issawi, *ag.e.* s. 74-5.

⁶ Dieter Weiss, "İbn Khaldun on economic transformation," *International Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 27, 1995, pp. 29-37.

⁷ Muhsin Mahdi, *op. cit.*, p. 218; Charles Issawi, *op. cit.*, pp. 74-75.

⁸ Muhsin Mahdi, *op. cit.*, pp. 219-220.

de olabilir.⁸

İbn Haldun'un İş Çevirimi Teorisine Katkısı

Modern bir ekonomist, İbn Haldun'un eserlerini inceleyecek olsa, Onun ekonomi alanında yaptığı asıl katkının iş çevirimi teorisi konusunda olduğunu görecektir. Ekonomi düşünce tarihinin meselelerini çağdaş ekonomi metotlarıyla ele alan çalışmalarına tanınan Mark Blaug, İbn Haldun'un ekonomi anlayışını incelememiştir.⁹ Yine de Onun yaklaşımını benimsemenin ve İbn Haldun'un kitabını modern iş çevirimi teorisi çerçevesinde incelemenin öğretici olacağını düşünüyoruz. İbn Haldun gerçek iş çevirimi teorisi taraftarlarıyla aynı kategoride değerlendirilebilir mi? Onda çarpan ve hızlandırıcı gibi Keynezyen unsurlardan söz etmek mümkün müdür? İslamda ribanın haram olması sebebiyle faizin haram oluşu göz önünde bulundurulursa, Ona göre para ve fiyatın oynadığı bir rol var mıdır ve eğer varsa bu rol nedir?

İbn Haldun'un yaklaşımı, onun bu konuda yazdıklarından çok sonra ortaya çıkan klasik ve neo-klasik ekonomistlerin son derece önemli bazı teorilerinin muhtemel bir sentezini öngörür. Klasik ekonomistler arasındaki tartışma Keynesçilerle Keynesçi olmayanlar arasındaki tartışmayla paralellik arz etmektedir: David Ricardo, Say'ın 'arz kendi talebini yaratır' şeklindeki teorisini savunurken, Thomas Malthus yeterinden az tüketim ihtimalinden ve bunun neticesinde de, arz fazlasının ortaya çıkacağından bahsetmektedir.¹⁰ Keynesçilere göre, ekonomide gerilemenin olduğu zamanlarda bu tür talep eksiklikleri, hükümetlerin harcamaları artırmasıyla telafi edilebilir, ki bu da toplam talebin artmasını teşvik etmiş olur. Keynesçilere göre talepteki eksiklik, ekonomide gerilemenin olduğu zamanlarda devletin harcamaları artırmasıyla telafi edilebilir ve bu da toplam talebin artmasını teşvik etmiş olur.¹¹ Robert King ve Charles Plosser gibi gerçek iş çevirimi teorisinin modern savunucuları, toplam talepteki dalgalanmaların yalnızca fiyatları ve enflasyonu etkileyeceği, üretim ve istihdam üzerinde bir etkisinin olmayacağı noktasından hareketle bu görüşü reddederler.¹² Geçen yılın Nobel ekonomi ödülü sahibi Robert Lucas bu görüşü savunur. Ona göre rasyonel beklentiler dolayısıyla tüketiciler devlet

perhaps best know for his attempt to address the history of economic thought with modern tools of economic analysis, did not consider the economics of Ibn Khaldūn.⁹ It can be instructive to adopt his approach however, and consider Ibn Khaldūn's work in terms of its relationship with modern business cycle theory. Could Ibn Khaldūn be categorised along with the proponents of real business cycle theory? Are there any Keynesian elements, such as a multiplier or an accelerator? What role, if any, do prices and money play, interest presumably being ruled out because of the Islamic prohibition of riba?

Ibn Khaldūn's approach perhaps suggests a synthesis of some of the crucial explanations by classical and neo-classical economists long after his own writing. The debate amongst classical economists paralleled that between Keynesians and non-Keynesians, with David Ricardo defending Say's law that supply creates its own demand, but Thomas Malthus pointing to the possibility of underconsumption resulting in supply gluts, at least in the short term.¹⁰ According to Keynesians such demand deficiencies can be met by governments injecting expenditure into the economy in times of recession, thus stimulating aggregate demand.¹¹ Modern proponents of real business cycle theory such as Robert King and Charles Plosser reject this view, arguing that fluctuations in aggregate demand affect only prices and inflation and have no effect on the output and employment.¹² Last year's Nobel prize winner in economics, Robert Lucas, backs this position, arguing that because of rational expectations consumers anticipate government intervention, the effects of which are therefore neutralised.¹³

Ibn Khaldūn's analysis of a mature economy has parallels with the proponents of real business cycle theory and Lucas in particular. The demand generated by the ruler and the court circle does not seem to produce a sufficient economic stimulus to offset the effects of the rising taxes. Inflation results as the suppliers, the skilled artisans and craftsmen,

⁸ Muhsin Mehdii, a.g.e., s. 219-20.

⁹ Mark Blaug, *Economic Theory in Retrospect* ikinci baskı, Heinemann, London, 1968.

¹⁰ a.g.e., s. 175-176

¹¹ A.W. Mullineux, *The Business Cycle after Keynes*, Wheatsheaf, Brighton, 1984, pp. 30-31.

¹² Bkz. Charles Plosser ile yapılan mülakat Roger Arnold, *Macroeconomics*, ikinci baskı, West Publishing, St. Paul, Minnesota, 1992, içinde, s. 395.

⁹ Mark Blaug, *Economic Theory in Retrospect*, 2nd. edition, Heinemann, London, 1968.

¹⁰ Ibid., pp. 175-176.

¹¹ A.W. Mullineux, *The Business Cycle after Keynes*, Wheatsheaf, Brighton, 1984, pp. 30-31.

¹² See interview with Charles Plosser in Roger Arnold, *Macroeconomics*, 2nd edition, West Publishing, St. Paul, Minnesota, 1992, p. 395.

¹³ See Robert E. Lucas Jr., "Today's macroeconomic revolutionary," in Michael Parkin and David King, *Economics*, 2nd. edition, Addison Wesley, 1995, pp. 886-887. For more details see Robert E. Lucas Jr., *Studies in Business Cycle Theory*, Basil Blackwell, Oxford, 1981, pp. 215-239.

müdahalesi olacağını tahmin ederler ve bunun sonuçları böylece nötrale edilmiş olur.¹³

İbn Haldun'un gelişmiş ekonomiyi ilgili analizi, genelde gerçek iş çevirimi teorisine, özel olarak da Lucas'ın görüşleriyle paralellik arz eder. Yönetici ve etrafındaki yönetim kademesi tarafından oluşturulan talep, yükselen vergilerin etkisini telafi etmek ya da dengelemek için, yeterli bir ekonomik teşvik edici unsur ortaya çıkar. Enflasyon, yetişmiş zanaatkarlardan oluşan üreticilerin ürettikleri ürünle ilgili talebe, caydırıcı vergiler nedeniyle, cevap verememesi neticesinde ortaya çıkar. Fiyatların daha da artacağı yönünde beklenti ve sürekli artan vergiler bazı esnafı devre dışı bırakır ve geri kalanların durumunu ise daha da kötüleştirir. Bu, devletin rolüyle ilgili büyük ölçüde olumsuz bir tavır içinde barındıran gerçek iş çevirimi teorisine son derece yakın bir görüştür.

İbn Haldun'un eserlerinde, daha bütüncül bir resim elde etmemizi sağlayacak, ilave başka unsurlar da vardır. İbn Haldun'un tümdengelimci metodunda, Wesley Mitchell gibi Amerikan institutionalistleriyle bazı paralellikler bulunmaktadır. Wesley Mitchell, öncelikle istatistik bulguları toplamak ve ardından da bunların bizi götüreceği hipotezler üzerinde durma şeklinde ifade edebileceğimiz bir metodu benimsenmektedir.¹⁴ Mitchell iş devrimini teorisini araştırmış fakat bunun sebebinin, yönetimin değişen tabiatı ve rolü de dahil olmak üzere, kurumsal gelişmelerle ilişkili olduğu sonucuna varmıştır.¹⁵ İbn Haldun, ayrıca iktidarlar ve yöneticilerle ilgili evrimsel bir görüşe sahip olup, onların birbirlerinin azılı düşmanları olduğunu düşünmekte ve yıkılışlarının sebeplerinin (tohumlarının) bizzatı başarılarında saklı olduğunu ifade etmektedir.

Tıpkı Joseph Schumpeter gibi İbn Haldun da özel sektör ve bu sektördeki sanatkar ve zanaatkarlar hakkında olumlu düşünmektedir ki bu, Schumpeter'in müteşebbisle ilgili görüşüyle kısmi benzerlik arz etmektedir.¹⁶ Ekonomik aktiviteyi teşvik eden ve büyümenin katalizörü görevi gören işte bu sanatkar ve zanaatkarlardır. Zira bunlar, istikrarlı ekonomik ortamın sağladığı yeni fırsatlara cevap vermektedirler. İbn Haldun'a göre, böyle bir ortamı sağlamak iktidarın ekonomiyi ilgili son derece önemli bir

cannot respond to the demand for their products because of the disincentive effects of taxation. Expectations of further price rises and ever increasing taxes drive some of the artisans away, further exacerbating the difficulties of those remaining. This would seem to be very close to real business cycle theory with its largely negative view of the role of government.

There are additional elements in Ibn Khaldun which provide a more complete picture. With his inductive methodology there are some parallels with American institutionalists such as Wesley Mitchell, who was concerned to first amass the statistical facts, and then see what hypotheses these suggested.¹⁴ Mitchell investigated business cycles, but saw their cause as being related to institutional developments, including the changing nature and role of government.¹⁵ Ibn Khaldun also has an evolutionary view of governments and rulers, seeing them as their own worst enemies, as the seeds of their destruction lies in their very success.

Like Joseph Schumpeter Ibn Khaldun also has a positive view of the private sector, his craftsmen and artisans bearing at least some resemblance to Schumpeter's entrepreneurs.¹⁶ It was they who propelled economic activity and acted as the catalyst of growth, as they responded to the new opportunities which a stable economic environment provided. For Ibn Khaldun the securing of such an environment is the key economic task for government. It was when the state itself undermined economic stability that creative energy dries up and becomes dissipated.

At a time when many economists question the role of the state, there would appear to be much to be learnt from Ibn Khaldun which has application long after his time, and well beyond the Islamic world. This is recognised in the fact that there has recently been a revival of interest in Ibn Khaldun's work. Sadr's contribution has received much less attention outside Muslim economic and judicial circles. Nevertheless there is much which he has to say which will interest all those concerned with the interaction between ethical and religious values and economic behaviour. Whether he can be classified with Ibn Khaldun only time will tell. Nevertheless the time may be right to evaluate his work from an ethico-economic standpoint. Ibn Khaldun's work

¹³ See Robert E. Lucas Jr., "Today's macroeconomic revolution," Michael Parkin and David King, *Economics*, ikinci baskı, Addison Wesley, 1995, içinde s. 886-887. Daha fazla bilgi için bakz. Robert E. Lucas Jr., *Studies in Business Cycle Theory*, Basil Blackwell, Oxford, 1981, s. 215-239.

¹⁴ Mark Blaug, a.g.e., s. 678-681. Amerikan institutionalist ekonomi ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Ingrid Hahne Rima, *Development of Economic Analysis*, beşinci baskı, Irwin Books, Homewood, Illinois, 1991, s. 421-439.

¹⁵ W.C. Mitchell, *Business Cycles and their Causes*, 1960.

¹⁶ Joseph A. Schumpeter, *Business Cycles and their Causes*, McGraw Hill, New York, 1939, ikinci baskı, 1964, s. 105 vd.

¹⁴ Mark Blaug, op.cit., pp. 678-681. For a more detailed discussion of American institutional economics see Ingrid Hahne Rima, *Development of Economic Analysis*, 5th edition, Irwin Books, Homewood, Illinois, 1991, pp. 421-439.

¹⁵ W.C. Mitchell, *Business Cycles and their Causes*, 1960.

¹⁶ Joseph A. Schumpeter, *Business Cycles and their Causes*, McGraw Hill, New York, 1939, reprinted, 1964, pp. 105ff.

görevidir. Bizzat devletin ekonomik istikrarı zayıflat-
tığı zamanlarda yaratıcı enerjinin zayıflamaya yüz
tutması ve yok olması kaçınılmaz olur.

Bir çok ekonomistin devletin rolünü sorguladığı
günümüzde, kendinden sonraki dönemde de etkisi
olmuş ve üstelik de bu etki İslam dünyası sınırlarının
dışına taşmış olan İbn Haldun'dan öğrenecek çok
şeyimiz olmalı. Son zamanlarda İbn Haldun'un eser-
lerine yönelik ilginin tekrar canlanmış olması da
bunu teyid etmektedir.

Sadr'ın katkıları müslüman ekonomi ve hukuk
çevreleri dışında çok az ilgi gördü. Bununla beraber
ekonomik tavırlarla etik ve dini değerler arasındaki
karşılıklı etkileşim konusuyla ilgilenen herkesin
Sadr'ın bu konuda söylediklerinden alacakları çok
şey vardır. Sadr'ın İbn Haldun'la aynı kategoriye
konulup konulamayacağı konusunda yargıyı zaman
verecektir. Fakat onun eserlerini etiko-ekonomik
bakış açısından değerlendirmenin tam da zamanıdır.
İbn Haldun'un eserleri bu bakış açısından hareketle
başarılı bir şekilde yeniden yorumlanmışlardır. Sadr'ın
eserlerini benzer metodla incelemek de öğretici
sonuçlar doğurabilir.

has been successfully reinterpreted in this manner, and it
might be instructive to treat Sadr in a similar way.

Bibliography

- Arnold, Roger, *Macroeconomics*, 2nd edition, West Publishing,
St. Paul, Minnesota, 1992.
- Blaug, Mark, *Economic Theory in Retrospect*, 2nd. edition,
Heinemann, London, 1968.
- Dawood, N. J., *Ibn Khaldūn, Prolegomena of History*, Princeton
University Press, 1967. Abridged English version.
- De Slane, M., *Les Prolegomènes d' Ibn Khaldoun*, Librairie
Orientaliste Paul Geuthner, Paris, 1934.
- Haneef, Mohamed Aslam, *Contemporary Islamic Economic
Thought: A Selected Comparative Analysis*, S. Abdul Majeed for Ikraa,
Kuala Lumpur, 1995.
- İbn Khaldūn, Abd ar-Rahman ibn Muhammad, *Prolegomena of
History, al-Za'ir al Kauni*, 1976.
- Issawi, Charles, *An Arab Philosopher of History*, John Murray,
London, 1950.
- Lucas, Robert E. Jr., *Studies in Business Cycle Theory*, Basil
Blackwell, Oxford, 1981.
- Mahdi, Muhsin, *Ibn Khaldūn's Philosophy of History*, George
Allen and Unwin, London, 1957.
- Mallat, Chibli, "Muhammad Baqer as-Sadr," in Ali Rahnama,
(ed.), *Pioneers of Islamic Revival*, Zed Books, London, 1994, pp. 251-
272.
- Maunier, R., "Les idées économiques d'un philosophe arabe au
XIV siècle, Ibn Khaldūn," *Revue d'Histoire Économique et Sociale*,
vol. 6, 1913, p. 409 ff.
- Mitchell, W.C., *Business Cycles and their Causes*, University of
California Press, Berkeley, 1960.
- Mullineux, A.W., *The Business Cycle after Keynes*, Wheatsheaf,
Brighton, 1984.
- Parkin, Michael, and King, David, *Economics*, 2nd. edition,
Addison Wesley, London, 1995.
- Rima, Ingrid Hahne, *Development of Economic Analysis*, 5th edi-
tion, Irwin Books, Homewood, Illinois, 1991.
- Rosenthal, Franz, *Ibn Khaldūn, The Muqaddimah: An
Introduction to History*, Princeton University Press, 1958.
- Schumpeter, Joseph A., *Business Cycles and their Causes*,
McGraw Hill, New York, 1939, reprinted, 1964.
- Spengler, Joseph J., "Economic thought of Islam: Ibn Khaldūn,"
Comparative Studies in Society and History, vol. 6, 1963-64, pp.
285-286.
- Weiss, Dieter, "İbn Khaldun on economic transformation,"
International Journal of Middle Eastern Studies, vol. 27, 1995, pp.
29-37.